

Junius, de voorzitter van de Hervormde synode beantwoordt deze woorden als volgt:

Men vraagt heden ten dage, of de Remonstrantsche Broederschap als kerkgenootschap nog een *raison d'être* heeft, of het niet beter ware, dat zij in de Hervormde Kerk werd opgelost? Heden op den dood der Broederschap te drinken, zou niet passen, maar wel op hare gezondheid zoo lang zij leeft. Wat de vereeniging met de Hervormde Kerk betreft, gaf broeder Tideman ons zoo even de broederhand, ook wij zijn bereid die aan u allen toe te reiken, u in het oude vaderhuis te ontvangen. Wij houden ons verzekerd, dat gij daarin eene waardige plaats zult bekleeden. [...] De beginselen van het Remonstrantisme zijn de beginselen geworden van den adel der Hervormden. Daarom stel ik een toast in op de gezondheid der Broederschap zoo lang zij leeft en op hare geestelijke vereeniging met de Hervormden.⁴¹

Van Teutem stelt openlijk de vraag naar het voortbestaan van de Broederschap aan de orde:

Velen meenen, dit eerste plegtig feestgetij der Remonstrantsche Broederschap zal tevens wel haar laatste wezen, en beweren, dat wij hare uitvaart gevierd hebben.⁴²

Hij herinnert bij deze vraag aan woorden van Des Amorie van der Hoeven uit 1834. Deze had bij de viering in 1834 zijn toespraak afgesloten met de wens dat er geen derde eeuwfeest van dit Seminarium nodig zou zijn, doordat de eenheid tussen de kerken zou zijn hersteld.

Sints de gevierde redenaar met die treffende wending zijner feestrede aan de verborgen gedachten van den Remonstrant hare uitdrukking gaf, werd het denkbeeld van eene opheffing van het seminarium niet alleen,

maar van heel de Broederschap levend. 'Wat en wanneer zal het einde zijn?' die vraag vernieuwde zich onder ons bij elke gelegenheid. Nooit was het ook in het hart der Remonstranten, om zich voor altijd los te scheuren van de kerk der Hervormden, waarvan zij zich slechts gedwongen afzonderde. Haar bleef een weemoedig verlangen naar hereeniging bij. Daarbij steeds was hun kerkgenootschap van kleinen omvang en langzamerhand nam het getal hunner gemeenten af'.⁴³ Van Teutem herinnert aan het karakter van de viering: 'als bij den bejaarde, die vermoedt den raad Gods te hebben uitgediend en geen lang leven meer wacht, doet zich dan bij ons al ligt de vraag op: 'hoe lang nog?'.⁴⁴

Maar voor opheffing van de Broederschap is Van Teutem niet. In de Hervormde Kerk is nog niet echt ruimte voor de uitgeworpen remonstranten. Zolang als het mogelijk zou zijn, moest de Broederschap haar plaats in de kerk met ere innemen:

Beiden [het Seminarium en de Broederschap, TB] mogen dan voor 's hands blijven wat zij zijn, en toezien, hare plaats in de kerk niet onnut te beslaan, totdat Hij, die zijnen tijd kent, het teeken geeft tot het inslaan van een' nieuwen weg. Die dag breke naar Gods welbehagen vroeger of later aan, het is ons genoeg, dat der Remonstrantsche Broederschap gegeven werd, een feestgetij te vieren als te dezen jare.⁴⁵

Rond 1870 is dit de gebruikelijke manier waarmee over de taak en toekomst van de Broederschap wordt geschreven. De Broederschap is nog steeds erg klein en in dorpen in Zuid-Holland worden de gemeenten zo klein dat zij opgeheven moeten worden. Vaak wordt de gedachte uitgesproken dat de Broederschap de raad Gods uitgediend heeft.⁴⁶ De Broederschap had sinds 1619 als een baken voor de vrijheid gefunctio-